

Ipostaze ale principiului legalității în materia cauzelor de încetare a contractului de licență – Privire asupra cazului expirării brevetului de invenție

Hypostases of the Principle of Legality regarding the Termination of the Licensing Agreement – A look upon the Case of Patent Expiration

RAMONA DANIELA STÂNGACIU¹

Rezumat: Principiul legalității este unul multifacțat, fizionomia acestuia adaptându-se, în funcție de ramura de drept la care ne raportăm. În materia dreptului civil, doctrina pledează pentru reținerea unui principiu al legalității cauzelor de încetare a contractului. Urmărim ca, prin prezentul studiu, să translăm și să aplicăm acest principiu în materia cauzelor de încetare a contractului de licență, având ca obiect derivat o invenție brevetată. Mai exact, intenționăm să determinăm dacă există un temei legal în baza căruia contractul de licență să înceteze odată cu expirarea brevetului de invenție. În cadrul primei secțiuni vom discuta consecințele expirării brevetului. Cea de-a doua secțiune va fi dedicată unei analize a urmărilor pe care un astfel de eveniment le are asupra legăturii contractuale. Vom conchide, în lumina principiului anterior indicat, că ar putea exista temei pentru ca un contract de licență să înceteze la momentul expirării brevetului.

Cuvinte-cheie: expirarea brevetului, contract de licență, principiul legalității, încetarea contractului de licență

Abstract: The principle of legality is a multifaceted one, as its physiognomy takes a certain shape depending on the field of law that we take into account. Regarding Civil Law, the doctrine pleads for retaining a principle of legality in terms of the causes of termination of an agreement. Through our study, we aim to apply this principle with regard to the causes of termination of the licensing agreement, having as its object a patented invention. Precisely we intend to identify if there is any legal ground for the termination of a licensing agreement when the patent term expires. In the first section, we will discuss the main consequences of patent expiration. The second section will be dedicated to analysing the repercussions that such an event has in terms of the contractual relationship. We will conclude, in light of the aforementioned principle, that

¹ Doctorand, Facultatea de Drept, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, email: ramona.stangaciu@uaic.ro

there exists a legal ground for the termination of a licensing agreement, when the patent term expires.

Keywords: expiration of patent term, licensing agreement, the principle of legality, termination of the licensing agreement

Considerații introductive

Iradiere a întregii arhitecturi a sistemului juridic de principiul legalității², dreptul civil, ca ramură a dreptului privat, nu face excepție de la aplicarea sa. Se cuvine să admitem că principiul legalității este unul multifacetat, cu fizionomii specifice fiecărei ramuri³. În acest sens, în materia dreptului civil, se discută inclusiv despre legalitatea cauzelor de încetare a efectelor contractului⁴, ca o fațetă a caleidoscopului pe care îl simbolizează, în chip metaforic, principiul legalității.

În cele ce urmează ne propunem să parcurgem un drum al determinării modalității în care se aplică acest principiu al legalității în materia cauzelor de încetare a efectelor contractului de licență, în ipoteza expirării brevetului de invenție.

În primul rând, vom avea în vedere consecințele expirării duratei pentru care a fost acordat brevetul de invenție, urmând ca ulterior să ne continuăm demersul exegetic în materia efectelor expirării brevetului asupra contractului de licență, cu accent asupra cazului în care acesta a fost încheiat pentru o durată

² Asupra considerării acestui principiu drept principiu general al dreptului, a se vedea, I. Craiovan, *Tratat de teoria generală a dreptului*, ed. a II-a rev. și ad., Editura Universul Juridic, București, 2009, pp. 349-350. Cu privire la consacrarea la nivel constituțional a acestui principiu (prin art. 1 alin. (5) din Constituție), din care decurge și cel al securității juridice, a se vedea, I. Predescu, M. Safta, *Principiul securității juridice, fundament al statului de drept. Reper jurisprudențiale*, Buletinul Curții Constituționale, Semestrul I, 2009, p. 1. [Online] la <https://www.ccr.ro/wp-content/uploads/2021/01/predescu.pdf>, accesat la 24 septembrie 2021. Asupra configurației în arhitectura noțiunii de stat de drept, a se vedea, M.N. Balan, *Drept constituțional și instituții politice. Vol. I. Teoria generală a statului și a constituției. Constituția română în context european*, Editura Hamangiu, București, 2015, pp. 109-112.

³ A se vedea, spre exemplu, modalitatea în care se reflectă în materia dreptului penal, M.I. Mărculescu-Michinici, M. Dunea, *Drept penal. Partea generală, Curs teoretic în domeniul licenței (I)*, Editura Hamangiu, București, 2017, pp. 57-61; F. Streteanu, D. Nițu, *Drept penal. Partea generală*, Vol. I, Editura Universul Juridic, București, 2014, pp. 35-56.

⁴ S-a precizat „ (...) deducem regula potrivit căreia stingerea unei obligații, ca de altfel orice cauză de ineficacitate a actului juridic civil, trebuie reglementată de lege. În ce ne privește susținem existența unui adevărat principiu al legalității cauzelor de ineficacitate ale actului juridic civil”, G.-A. Ilie, *Riscurile în contracte de la vechiul la noul Cod civil*, Editura Universul Juridic, București, 2012, p. 33.

nedeterminată, scopul fiind acela de a ilustra o aplicare a principiului anterior menționat.

1. Consecințe ale expirării duratei pentru care a fost acordat brevetul de invenție

În vederea determinării consecințelor pe care le implică expirarea duratei pentru care a fost acordat brevetul de invenție propunem fragmentarea perspectivei în sensul reflectării asupra statutului invenției brevetate, al celui al părților contractului de licență și al celui al terților.

În raport de statutul invenției, expirarea duratei pentru care actul administrativ, brevetul de invenție, a produs efectele, imprimă o nouă configurație pleiadei de drepturi derivate din crearea și brevetarea acesteia. Odată cu expirarea brevetului, invenția pierde statutul de bun⁵. De altfel, art. 535 C. civ. stabilește „Sunt bunuri lucrurile (...) care constituie *obiectul unui drept patrimonial* (s.n. – R.S.)”. S-a argumentat „(...) durata limitată nu se aplică nivelului al doilea de construcție a dreptului, prerogativele, ci nivelului întâi, apropiabilitatea. Deci nu drepturile au caracter temporar ci *bunul însuși este temporar* (...). O creație intelectuală este, deci, un bun prin determinarea legii, și, tot prin determinarea legii, ea este un bun temporar”⁶. Pierderea statutului de bun pentru invenția care a fost brevetată, într-o manieră corelativă, ridică și problema stingerii drepturilor în conținut patrimonial care au fost recunoscute odată cu acordarea titlului de protecție. Propriu-zis, drepturile patrimoniale sunt supuse disoluției, fiind păstrate însă drepturile morale (deși, în raport de o parte

⁵ S-a indicat că „ (...) *după expirarea termenului de protecție juridică, creațiile intelectuale devin lucruri comune, imateriale, necorporale*”, V. Stoica, *Noțiunea de bun incorporat în dreptul civil român*, Revista Română de Drept Privat, Nr. 3/2017, p. 29. În același sens, R. Dincă, *Protecția secretului comercial în dreptul privat*, Editura Universul Juridic, București, 2009, pp. 215-217; R. Dincă, *Natura juridică a drepturilor de proprietate intelectuală*, Revista Română de Drept Privat, nr. 3/2007. A se vedea și, A. Speriusi-Vlad, *Teoria impreviziunii în domeniul invențiilor*, Dreptul, Nr. 3/2020, p. 53 *et seqq.*, din care redăm „legea recunoaște drepturi asupra creației intelectuale, iar nu creația intelectuală însăși, asupra căreia nu se mai pot constitui drepturi patrimoniale după expirarea duratei de protecție și intrarea sa în domeniul public al proprietății intelectuale”. În egală măsură, asupra raportului lucru – bun în materia invențiilor, a se vedea, A. Speriusi-Vlad, *Obiectul tranzacțiilor din domeniul proprietății intelectuale: Creațiile intelectuale sau drepturile asupra acestora?*, în L. Bercea (editor), *Contractele nenumite în afaceri*, Editura Universul Juridic, București, 2017, pp. 219-234. Pentru o perspectivă asupra metamorfozei în materia dreptului de autor, a se vedea, N.R. Dominte, *Dreptul proprietății intelectuale*, Editura Solomon, București, 2021, p. 252.

⁶ În acest sens, R. Dincă, *Protecția secretului...*, 2009, p. 216.

dintre acestea, s-au îndeplinit actele necesare în sensul exercitării lor⁷), care vor putea fi în continuare apărute prin acțiunile specifice.

Raportat la situația licențiatorului, titular de brevet, trebuie să remarcăm faptul că încetarea producerii de efecte de către brevet – ca urmare a expirării duratei pentru care a fost acordat –, atrage după sine pulverizarea, dintr-o perspectivă, a caracterului exclusiv asociat dreptului de exploatare a invenției⁸. Într-o altă optică, există un ecart între libertatea de exploatare și dreptul de exploatare. Anterior brevetării, există o libertate de exploatare a invenției, libertate care se prelungește și ulterior obținerii brevetului, fără a deveni în sine „prerogativă (...) în conținutul dreptului de proprietate intelectuală”⁹. Privind astfel, căderea invenției în domeniul public ca urmare a expirării duratei titlului de protecție nu lipsește de caracter exclusiv dreptul de exploatare, ci conduce la o dispersare totală a ceea ce reprezintă drept în conținut patrimonial, care a fost dobândit odată cu acordarea brevetului, și o reîntoarcere „la matcă”.

În definitiv, și în raport de ambele direcții anterior configurate, titularul (fost) nu mai dispune de prerogativele necesare pentru a exercita un control asupra modalității în care terții, interesați de exploatarea invenției, ar putea acționa. Altfel spus, fostul titular pierde însăși pleiada de prerogative derivând din dreptul de proprietate industrială, văzut ca drept real asupra unui bun mobil incorporat¹⁰. În strânsă legătură cu cele indicate anterior, fostul titular de brevet

⁷ Spre exemplu, dreptul la eliberarea titlului de protecție s-a „epuizat” deja, dat fiind că premisa este că invenția a fost brevetată. În egală măsură, nu s-ar mai putea vorbi despre dreptul moral de a da publicității invenția, și această prerogativă fiind deja exercitată, având în vedere formele de publicitate asociate eliberării titlului de protecție. Desigur, enumerarea nu are natură exhaustivă.

⁸ În acest sens, I. Macovei, *Tratat de drept al proprietății intelectuale*, Editura C.H. Beck, București, 2010, p. 115, din care redăm „Dreptul de exploatare se naște în momentul realizării invenției. Acest drept devine exclusiv prin acordarea brevetului de invenție (...)”.

⁹ În acest sens, R. Dincă, *Protecția secretului...*, pp. 200-201, din care mai redăm . „Or, caracteristica exclusivității aparține numai dreptului subiectiv, nu și libertății. Pe când exercitarea unui drept de către titular îi exclude în mod necesar pe ceilalți de la aceeași exercitare, exercitarea libertății unuia este necesarmente compatibilă cu exercitarea unei libertăți similare de către toți ceilalți. De aceea, posibilitatea utilizării unui bun corporal constituie în mod natural conținutul unui drept, pe când *posibilitatea utilizării unui bun necorporal, în lipsa unei dispoziții exprese a legii care să o transforme în prerogativă condiționată și determinată, reprezintă numai conținutul unei libertăți* (s.n. – R.S.)”. Cu privire la analiza prerogativelor din conținutul dreptului real asupra invenției brevetate, a se vedea, *Idem*, pp. 219-221.

¹⁰ A se vedea, *Idem*, pp. 227-228. Includem în sfera aceasta și posibilitatea de a exercita acțiunea specifică de ocrotire a invenției brevetate, respectiv acțiunea în contrafacere. Odată cu recunoașterea dreptului de proprietate industrială, prin acordarea brevetului, se construiește baza pentru promovarea unei acțiuni în contrafacere. De altfel, se poate discuta despre un drept actual de promovare a acțiunii odată cu săvârșirea actelor de

nu mai are calitatea necesară pentru a fundamenta nașterea dreptului de creanță, constând în dreptul licențiatului de a exploata (e.g. vinde, importa, fabrica, folosi) invenția. În sine, dispune chiar izvorul care să îi permită asumarea rolului de licențiator și constituirea de drepturi de creanță (sub forma dreptului de exploatare) în favoarea licențiatului.

În privința terților, orice persoană interesată poate începe să utilizeze în mod liber fosta invenție brevetată, fără a fi condiționată de obținerea consimțământului fostului titular. Practic, oricare dintre actele indicate în art. 31 alin. (2) din Legea nr. 64/1991 se pot îndeplini de către terți, fără ca aceștia să se mai vadă expuși riscului de a fi acționați în contrafacere. Într-o formulare plastică, ceea ce ține de invenție – descriere, revendicări, desene – este „al tuturor și al nimănui” în același timp.

2. Efectele expirării brevetului asupra contractului de licență

Lentilele efectelor expirării duratei de protecție a invenției prin brevet antamează calea pentru analiza implicațiilor pe care aceasta le are asupra contractului de licență. Cert, probleme se pot ridica în cazul în care contractul de licență este încheiat pe durată nedeterminată sau chiar pentru o durată determinată, însă mai mare decât durata de protecție asigurată de brevet. Ar fi, de altfel, inutilă ridicarea problemei expirării brevetului în cazul unui contract de licență încheiat pentru o durată mai mică de timp decât durata de protecție a invenției – contractul ar înceta de drept la împlinirea termenului extinctiv.

Desigur, s-ar putea adresa, în mod legitim, întrebarea de ce ar încheia părțile contracte de licență pe durată nedeterminată, deși cunosc momentul la care brevetul va expira. S-ar putea imagina o justificare prin prisma faptului că acestea ar avea posibilitatea, oricând, de a se „dezice” de contract¹¹. Într-o altă

încălcare, în configurația impusă prin prevederile Legii nr. 64/1991 privind brevetele de invenție, publicată în M.Of. nr. 613 din 19 august 2014. Odată cu expirarea brevetului se stinge și această componentă. Aceasta nu înseamnă că titularul nu ar mai putea acționa în contrafacere acele persoane care au exploatat invenția brevetată în perioada în care brevetul a produs efecte, însă cu încălcarea drepturilor legitime ale sale. În literatura de specialitate dreptul la reparație patrimonială este examinat ca drept de sine stătător, distinct. A se vedea, I. Macovei, *Tratat de drept al proprietății...*, pp. 115-116.

¹¹ Cu privire la acest argument, precum și cu privire la trimiterea la jurisprudența franceză, a se vedea, J. Passa, *Droit de la propriété industrielle*, Tome 2, L.G.D.J., Paris, 2013, p. 628; Y. Basire, *JurisClasseur Brevets, Fascicule 4740: Licence de brevet – Formation du contrat. Conclusion du contrat*, LexisNexis, ultima actualizare 26 februarie 2018, punctul 65; J.-J. Burst, Y. Basire, *JurisClasseur Brevets, Fascicule 4741: Licence de Brevets*, LexisNexis, ultima actualizare 2 martie 2020, punctele 143 *et seqq.* A se vedea și, hotărârea Curții de Justiție a Uniunii Europene din 12 mai 1989, cauza Kai Ottung c. Klee & Weilbach A/S, Thomas Schmidt A/S, C-320/87, ECLI:EU:C:1989:195, pentru o analiză

lumină, s-ar putea să se ajungă la a considera contractul de licență ca având o durată nedeterminată, dacă admitem aplicarea regulilor din materia tacitei relocațiuni, în cazul în care termenul contractului, în forma inițială, expiră și părțile nu au convenit altfel.

Revenind, așadar, la premisă, ne aflăm în fața cazului în care, în cursul executării contractului, expiră brevetul sau, în termeni juridici, dispare un element esențial al său. Altfel spus, odată cu împlinirea termenului extinctiv care afectează titlul de protecție, s-ar putea susține o dispariție a bunului ca realitate juridică. În opoziție, dispariția materială a bunului, ca realitate faptică, este posibilă doar în materie de bunuri corporale, fie ele mobile sau imobile. Se cuvine să remarcăm faptul că, această așa-zisă dispariție materială¹² are, de fapt, un conținut bidimensional, înglobând atât un element de „dispariție” fizică, cât și unul de „dispariție” juridică a bunului. Practic, în raport de acel bun, dată fiind distrugerea totală, ne aflăm și într-o imposibilitate de mai exercita drepturi sau de a îndeplini obligații.

Dacă revenim asupra bunului, obiect derivat al contractului de licență, în cazul său este cert că nu se poate discuta despre o „dispariție” în sens fizic, dată fiind natura sa incorporeală. Atragem atenția asupra faptului că trebuie evitată o eventuală confuzie între produsul care încorporează invenția brevetată (care are natura de bun corporal, supus unei eventuale pieiri) și invenția brevetată, în sine. Aceasta din urmă nu cunoaște decât o degradare din punct de vedere juridic, mai precis o imposibilitate de exercitare de drepturi și obligații în conținut patrimonial în legătură cu aceasta, odată cu tranziția spre statutul de lucru¹³ ca urmare a expirării brevetului.

Dată fiind dispariția acestui element al constructului contractual ne întrebăm dacă există vreun temei în baza căruia contractul să își înceteze efectele specifice. Cu atât mai mult cu cât, ulterior expirării brevetului, licențiatorul în mod cert nu își mai poate îndeplini obligațiile derivate din contract. Este suficient să ne raportăm la obligația de garanție pentru evicțiune. Din moment ce invenția se află în domeniul public, fostul titular de brevet nu se mai poate îndrepta împotriva terților cu acțiuni în contrafacere pentru exploatarea realizată (acest drept s-a stins în raport de actele posterioare, nu și în raport de cele anterioare expirării brevetului). În egală măsură, licențiatorul nu mai are acțiune în contrafacere nici împotriva licențiatului care ar depăși limitele

prin prisma dreptului concurenței, cu privire la situația în care obligația de plată a redevențelor, după expirarea brevetului, nu cade sub incidența actualului 101 alin. (1) TFUE, cât timp licențiatul are dreptul de a denunța unilateral contractul încheiat pe durată nedeterminată, respectând un termen rezonabil de preaviz.

¹² Avem în vedere cazul distrugerii totale a bunului.

¹³ Rămân, după cum susțineam anterior, valabile anumite drepturi morale, care pot să fie exercitate de către inventator sau, în anumite cazuri, de către succesorii săi în drepturi.

cadrele contractual și ar începe e.g. să importe produsele încorporând invenția brevetată, deși lui i s-au acordat doar dreptul de a vinde și de a fabrica respectivele produse¹⁴. Cel puțin de o parte, se volatilizează rațiunea de a fi a reciprocității obligațiilor, acestea fiind consecințe antrenate de „simpla degradare” a obiectului derivat al contractului. În cazul căderii invenției în domeniul public ne lovim de următoarea situație, respectiv bunul (*care?*) în raport de care ar trebui să se îndeplinească obligațiile contractuale nu mai există. Cu riscul de a ne repeta, în acest ultim caz, al contractului de licență, bunul dispăre ca realitate juridică.

Se cuvine să precizăm că, în mod tradițional, în literatura de specialitate¹⁵ din România se argumentează în sensul că expirarea brevetului conduce la încetarea contractului de licență (încheiat pentru durată nedeterminată). Totuși, temeiul unei astfel de soluții nu este indicat, motiv pentru care ne propunem examinarea posibilelor ipoteze care ar putea da substanță unei astfel de soluții. În aceeași linie, se cuvine să menționăm că principiul *pacta sunt servanda*, cheie de boltă a arhitecturii contractuale, nu poate fi pulverizat pur și simplu. Doctrina este constantă în a admite că pierderea forței obligatorii trebuie să își găsească fundamentarea din punct de vedere legal, sens în care s-a precizat: „ (...) actul juridic își poate pierde forța obligatorie când intervin împrejurări, *prevăzute în mod expres de lege* (s.n. – R.S.), în care actul juridic își încetează efectele înainte de termen, din cauza dispariției unui element al său”¹⁶.

Pentru a exclude dintru început una dintre situații, opinăm în sensul că nu se poate ajunge la a considera că nu este îndeplinită condiția ca obiectul contractului să existe. O astfel de condiție, examinată drept condiție de validitate a contractului, se apreciază în raport de momentul anterior sau cel mult concomitent încheierii actului. Dat fiind că brevetul expiră în cursul executării contractului, așadar la un moment ulterior și cu efecte *ex nunc*, este cert că nu ne aflăm în cazul descris și, deci, nu va putea fi antrenată sancțiunea nulității absolute. Contractul de licență, prin prisma acestui element, păstrează statutul de contract valabil încheiat.

¹⁴ În măsura în care se identifică un temei pentru încetarea contractului odată cu expirarea brevetului, nu mai poate susține nici o acțiune în răspundere contractuală a licențiatului (fost), ca urmare a faptului că e.g. importă produse încorporând invenția, deși lui i s-ar fi acordat doar dreptul de a fabrica și de a vinde astfel de produse.

¹⁵ A se vedea, I. Macovei, *Tratat de drept al proprietății...*, p. 135; I. Macovei, *Tratat de drept al comerțului internațional*, Editura Universul Juridic, București, 2014, p. 425.

¹⁶ În acest sens, C.T. Ungureanu, I.-A. Toader, *Drept civil. Partea generală. Persoanele*, ed. a 4-a, rev. și ad., Editura Hamangiu, București, 2019, p. 251. În același sens, G. Boroi, C. Anghelescu, *Curs de drept civil. Partea generală*, ed. a 2-a, rev. și ad., Editura Hamangiu, București, 2012, p. 209, autorii indicând obligativitatea existenței unui temei legal pentru a justifica restrângerea forței obligatorii a contractului. Totodată, a se vedea și, G.-A. Ilie, *op. cit.*, p. 33.

În examinarea configurației contractului de licență ulterior expirării brevetului ne-am oprit și asupra imposibilității fortuite de executare, întrebându-ne dacă aceasta se poate reține pentru a fundamenta încetarea de drept a efectelor contractului. În acest sens, avem în vedere art. 1634¹⁷ și art. 1557 C. civ.¹⁸ Raționamentul supus examenului critic este următorul: se poate ca stingerea brevetului să conducă la stingerea obligațiilor licențiatorului (sub cupola imposibilității fortuite de executare) și, subsecvent, la stingerea obligației licențiatului de plată a redevențelor (ca obligație corelativă și interdependentă obligației imposibil de executat), cu consecința finală a încetării de drept a contractului, și toate acestea să se reflecte într-un joc între imposibilitatea fortuită de executare și teoria riscurilor?

Soluția aceasta are darul de a fi, totuși, înșelătoare, deși prezintă o aparență de corectitudine juridică. Redăm raționamentul viciat, urmând ca ulterior să prezentăm și critica acestuia. Teoretic, ar exista o imposibilitate a licențiatorului de a-și îndeplini obligațiile, imposibilitate survenită și definitivă¹⁹, ca urmare a expirării brevetului. Consecința ar fi aceea a liberării debitorului, licențiator, de obligațiile sale, licențiatul fiind cel care ar suporta riscul imposibilității executării obligațiilor de către licențiator²⁰. Temeiul soluției acesteia este reprezentat de art. 1634 C. civ. Subsecvent, ca efect al aplicării principiului *res perit debitori* în contractul sinalagmatic și netranslativ de proprietate, și în lumina art. 1557 C. civ., riscul obligației corelative – de (ne)plată a redevențelor de către licențiat –

¹⁷ Art. 1634 alin. (1) C. civ. statuează „Debitorul este liberat atunci când obligația sa nu mai poate fi executată din cauza unei forțe majore, a unui caz fortuit ori a unor alte evenimente asimilate acestora, produse înainte ca debitorul să fie pus în întârziere”.

¹⁸ Art. 1557 alin. (1) C. civ. statuează „Atunci când imposibilitatea de executare este totală și definitivă și privește o obligație contractuală importantă, contractul este desființat de plin drept și fără vreo notificare, chiar din momentul producerii evenimentului fortuit. Dispozițiile art. 1.274 alin. (2) sunt aplicabile în mod corespunzător”.

Deși există o aplicație a regulilor generale (art. 1634 și 1557 C. civ.) în materia contractului de locațiune, prin art. 1818 C. civ., nu vom insista asupra analizei acestuia. De principiu, dat fiind că un contract de licență face parte din categoria contractelor nenumite, aspectele nereglementate sunt soluționate, primordial, în baza regulilor din materia teoriei generale a obligațiilor și, doar în măsura în care acestea sunt neîndestulătoare, se completează cu cele din materia contractului cu care se aseamănă cel mai mult (a se vedea art. 1168 C. civ.).

¹⁹ Cu privire la aceste caractere, a se vedea, G.-A. Ilie, *op. cit.*, p. 152.

²⁰ *Ibidem*, din care cităm „Ca și în vechea reglementare (...), diverse texte ale NCC concură spre concluzia suportării riscului de către creditorul obligației imposibil de executat”. În raport de obligațiile licențiatorului, statutul de creditor al acestora revine licențiatului care, astfel, va suporta riscurile legate de imposibilitatea de executare a obligațiilor de către cel dintâi.

va fi suportat de către licențiator (debitorul obligației imposibil de executat)²¹. Dat fiind caracterul sinalagmatic al contractului de licență, imposibilitatea fortuită, totală și definitivă de executare a prestației de către una dintre părți nu poate lăsa nealterată situația obligației corelative. Contractul, în temeiul dispoziției anterior indicate, și în cheia restabilirii unei ecuații de echilibru, va înceta de drept. Din acest punct de vedere, licențiatul va fi liberat de obligația de plată a redevențelor²².

Principialul impediment în reținerea acestui mecanism este tocmai faptul generator, cel care stă la baza obligației inițiale care devine imposibil de executat și care atrage după sine, într-un efect de domino, și încetarea efectelor contractului, implicit a obligației licențiatului de plată a redevențelor. Evenimentul generator al imposibilității de executare, după cum stabilește chiar 1634 C. civ., trebuie să aibă un caracter *fortuit*. De altfel, chiar în cuprinsul dispoziției se indică liberarea debitorului în cazul în care imposibilitatea de executare este rezultatul „[f]orței majore, a unui caz fortuit ori a unor alte evenimente asimilate acestora”.

Vedem că sunt circumscrise caracterului fortuit al imposibilității de executare trei categorii de evenimente. Pe de o parte, forța majoră, definită în art. 1351 alin. (2) C. civ., pe de altă parte, cazul fortuit, reglementat în art. 1351 alin. (3) C. civ. Nu în ultimul rând, imposibilitatea fortuită mai poate fi consecința unor *evenimente asimilate* forței majore sau cazului fortuit. Cert, expirarea brevetului nu se poate încadra în ipoteza forței majore, dat fiind că aceasta implică întrunirea următoarelor caractere ale evenimentului: „extern, imprevizibil, absolut invincibil și inevitabil” (art. 1351 alin. (2) C. civ.). La momentul încheierii contractului nu s-ar putea susține că data la care va cădea invenția în domeniul public, ca urmare a expirării brevetului, este un moment imprevizibil²³.

²¹ *Idem*, p. 155, din care redăm „Așadar, riscul contractului sinalagmatic sau, a ceea ce noi am denumit riscul obligației corelative, este suportat de către debitorul obligației imposibile întrucât *prin desființarea contractului în întregime el va pierde dreptul la contraprestație (...)*”.

²² S-a opinat în sensul că „Mecanismul construit de art. 1.634 și art. 1.557 C. civ. funcționează deci, pe scurt, în felul următor: (1) o obligație devine imposibil de executat din cauza unui eveniment de forță majoră, în sens larg; (2) acea obligație se stinge, în temeiul art. 1.634 C. civ. (...); (3) datorită faptului că obligațiile dintr-un contract sinalagmatic sunt interdependente nu numai generic, ci și funcțional, se sting și – cel mai important – obligația corelativă obligației devenite imposibil de executat, precum și obligațiile periferice rezultate din contractul care a generat obligația devenită imposibil de executat (art. 1.557 C. civ.)”, V. Diaconiță, *Executarea silită în natură a obligațiilor contractuale în sistemul Codului civil român*, Editura Universul Juridic, București, 2017, p. 201.

²³ Situația se distinge în mod substanțial de ipotezele pe care le-am putea imagina în materia contractului de locațiune cu privire la pierirea bunului, în lumina art. 1818 C. civ. Totodată, precizăm că analiza vizează exclusiv cazul în care contractul de licență se

În egală măsură, nu s-ar putea reține cazul fortuit. Ca punct de confluență cu situația forței majore, și cazul fortuit presupune o lipsă de previzibilitate a evenimentului. Or, reluând, pentru părțile unui contract de licență expirarea brevetului nu reprezintă un eveniment imprevizibil.

Ar rămâne să determinăm dacă sfera acelor *evenimente asimilate* poate îngloba și ipoteza supusă examinării. În literatura de specialitate s-a opinat în sensul că, din sfera acestor evenimente asimilate, fac parte fapta victimei și fapta terțului „în măsura în care au valoarea forței majore sau a cazului fortuit”²⁴. Nici de această dată nu am putea încadra expirarea brevetului într-unul dintre cazurile indicate.

Concret, brevetul expiră și, deși acesta este un eveniment independent de conduita debitorului sau a creditorului (cu jocul alternant în funcție de obligația pe care o luăm drept reper), este un eveniment pur previzibil, care nu poate fi paralizat, și care este cunoscut de ambele părți încă de la încheierea contractului. De altfel, în sprijinul susținerii că evenimentul generator trebuie să nu fie unul de natură previzibilă pentru părți, art. 1634 alin. (5) C. civ. instituie obligația în sarcina debitorului de a notifica creditorul cu privire la „existența evenimentului care provoacă imposibilitatea de executare a obligațiilor”. O astfel de notificare ar fi absurdă și inutilă dacă avem în vedere faptul că evenimentul expirării brevetului este cunoscut licențiatorului încă de la momentul încheierii contractului de licență.

Cel puțin din acest punct de vedere, teoria riscurilor în contracte nu ne ajută să fundamentăm soluția încetării de drept a contractului, dat fiind că imposibilitatea licențiatorului de executare a obligațiilor nu îndeplinește chiar condiția premisă, aceea ca ea să fie rezultatul unui eveniment fortuit.

Într-o altă cheie, diferită de cele statuate anterior, ne întrebăm dacă încetarea efectelor contractului poate să fie rezultatul unei modalități a actului juridic. Eliminăm dintru început condiția, dat fiind că aceasta presupune un eveniment viitor și nesigur ca realizare, pe când expirarea brevetului este un eveniment viitor și sigur. Din acest unghi, atenția se îndreaptă asupra termenului. Cu toate acestea, nu mai puțin și în acest caz, soluția este marcată de un viciu de raționament: (a) Dacă am admite, *ad absurdum*, existența termenului extinctiv (nici nu s-ar putea ridica problema unui termen suspensiv, dat fiind că urmărim determinarea unei justificări legale pentru încetarea efectelor contractului de licență), în primul rând acesta ar fi implicit. În al doilea rând, aceasta s-ar traduce în susținerea că orice contract de licență este încheiat, de fapt, pe durată determinată, durată care nu poate depăși în niciun caz perioada în care brevetul produce efecte. Practic, admiterea termenului implicit ar

încheie cu privire la o invenție pentru care s-a obținut deja brevetul de invenție și nu cu privire la o invenție în curs de brevetare.

²⁴ În acest sens, V. Stoica, *Înțelesul noțiunilor de rezoluțiune și reziliere în Codul civil român*, Revista Română de Drept Privat, Nr. 4/2013, p. 17; G.-A. Ilie, *op. cit.*, p. 50.

echivala cu negarea posibilității de a încheia contracte de licență pentru o durată nedeterminată. Altfel spus, deși părțile ar fi prevăzut expres faptul că respectivul contract s-a încheiat pentru o durată nedeterminată, voința acestora ar fi eludată în mod indirect; (b) soluția decurgând din punctul anterior ar veni în contradicție cu jurisprudența și practica dezvoltate²⁵, întrucât se admite încheierea de contracte de licență pentru o durată nedeterminată. Pentru părți, încheierea contractului pe durată nedeterminată poate să conducă spre un joc cu sumă nulă. Totuși, putem identifica cel puțin un avantaj al încheierii contractului în această formă (dintr-o anumită perspectivă, susținerea ar putea fi văzută și ca un dezavantaj), respectiv faptul că oricare dintre părți poate denunța unilateral contractul fără a putea fi obligată la plata unei contraprestații în schimbul exercitării acestui drept – art. 1277 C. civ. stabilește și sancțiunea inserării unei clauze contrare, respectiv considerarea acesteia drept nescrisă²⁶. Mai mult, nu putem realiza o apreciere *in abstracto* și nenuanțată în sensul că întotdeauna se va ajunge la depășirea duratei de protecție a invenției prin brevet.

Ceea ce susținem, în cele din urmă, este imposibilitatea unei coexistențe între un termen extinctiv implicit și considerarea contractului încheiat pe durată nedeterminată. Concret, fie contractul este afectat de un termen extinctiv, fie nu. Ce putem afirma cu siguranță este faptul că titlul de protecție este cel supus unui termen extinctiv, ceea ce nu ar trebui să conducă automat la susținerea că acest termen este translat și asupra contractului care are ca obiect derivat invenția brevetată, pentru a-l considera afectat de o modalitate.

Cel puțin într-o măsură, prin prisma celor afirmate, rămâne să reținem faptul că soluția termenului extinctiv nu asigură îndeplinirea finalității urmărite.

În doctrina franceză²⁷ s-a opinat în sensul reținerii caducității drept soluție pentru contractul de licență încheiat pentru o durată nedeterminată, în cazul expirării brevetului. Urmare a reglementării caducității în Codul civil francez, art. 1186 alin. (1) stabilește că un contract format valabil este afectat de caducitate dacă unul dintre *elementele esențiale* dispăre în cursul executării sale²⁸. În ceea

²⁵ A se vedea, I. Macovei, *Tratat de drept al proprietății...*, p. 135 ; J. Azéma, J.-C. Galloux, *Droit de la propriété industrielle*, ed. a 8-a, Editura Dalloz, Paris, 2017, p. 452; J. Passa, *op. cit.*, p. 628, 643; J.-J. Burst, Y. Basire, *op. cit.*, punctele 141 *et seqq.*

²⁶ Asupra sensului acesteia, a se vedea, C.T. Ungureanu, A.-I. Toader, *Drept civil...*, pp. 298-300. Clauza reputată nescrisă își pierde, de fapt, forța obligatorie.

²⁷ În acest sens, J. Passa, *op. cit.*, p. 628 (opinia a fost formulată anterior modificărilor legislative intervenite prin Ordonanța n° 2016-131 din 10 februarie 2016 privind reforma dreptului contractelor și a regimului general și al probelor obligațiilor, disponibilă online la: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGIARTI000032006591/2016-10-01/>, accesată la 25 august 2021); J.-J. Burst, Y. Basire, *op. cit.*, punctul 144 (în raport de data actualizării materialului, soluția este menținută și sub actuala reglementare, care consacră dispoziții exprese în materie de caducitate).

²⁸ Redăm, pentru claritate, și primul alineat al dispoziției legale „Un contrat valablement formé devient caduc si l'un de ses éléments essentiels disparaît”.

ce privește semnificația noțiunii de *elemente esențiale* ale contractului, doctrina²⁹ pledează pentru o raportare la conținutul (*contenu*) acestuia, admitând că dispariția contraprestației într-un contract cu titlu oneros ar putea justifica reținerea caducității³⁰. În ceea ce privește mecanismul său de funcționare, art. 1187 din Codul civil francez prevede încetarea efectelor contractului ca urmare a intervenirii caducității. Se apreciază³¹ că această formă de redactare a dispoziției legale ar permite ca, în anumite împrejurări, caducității să îi fie recunoscute chiar efecte *ex tunc*.

Revenind, totuși, în planul reglementărilor naționale, observăm că nu există o reglementare specifică a caducității în cuprinsul Codului civil, ci doar dispoziții care indică aplicarea sa în cazuri punctuale – e.g. art. 1071 C. civ. în materia caducității legatului; art. 1195 C. civ. în materia caducității ofertei; art. 333 C. civ. în materia clauzei de preciput; art. 1030 C. civ. în materia caducității donațiilor între soți, ș.a. Se decantează, așadar, și o predispoziție a legiuitorului nostru în a lega această cauză de ineficacitate de actele juridice care nu au vocație bilaterală, cu titlu oneros și sinalagmatică. Raportat la contractul de licență și expirarea brevetului, ne reîntoarcem la matcă, respectiv la necesitatea identificării unui temei legal care să autorizeze aplicarea sancțiunii caducității³². Constatăm, în lumina reglementării, absența unei atare justificări³³, în raport de caducitate.

²⁹ În acest sens, F. Terré, P. Simler, Y. Lequette, F. Chénéde, *Droit civil. Les obligations*, Dalloz, Paris, 2019, p. 664; A se vedea și, D. Bosco, *La sanction des conditions de formation du contrat*, în A. Batteur, *Droit civil. Des obligations*, Les Annales du Droit 2017, Dalloz, Paris, 2016, p. 140 *et seqq*; R. Jafferli, *Le droit commun des contrats*, Bruylant, Bruxelles, 2016, pp. 135-137.

³⁰ În acest sens, F. Terré, P. Simler, Y. Lequette, F. Chénéde, *op. cit.*, p. 644.

³¹ Pentru dezvoltări, a se vedea, *Idem*, p. 668.

³² În doctrină s-a precizat, sub imperiul reglementării anterioare, dar credem că își menține valabilitatea *de lege lata*, „Caducitatea, înțeleasă ca și cauză de ineficacitate a actului juridic, trebuie să se justifice pe dispoziții legale care să autorizeze abaterea de la principiul *pacta sunt servanda*. Într-adevăr, odată născută valabil, convenția trebuie executată de către părți, numai cauze autorizate de lege putându-i pune capăt”, G.-A. Ilie, *op. cit.*, p. 83. În același sens, și într-o opinie la care achiesăm, s-a mai precizat „ (...) deducem regula potrivit căreia stingerea unei obligații, ca de altfel orice cauză de ineficacitate a actului juridic civil, trebuie reglementată de lege. În ce ne privește susținem existența unui adevărat principiu al legalității cauzelor de ineficacitate ale actului juridic civil”, *Idem*, p. 33.

³³ În literatura de specialitate din România s-a considerat că sancțiunea desființării de drept a contractului, aplicată în baza art. 1557 C. civ., s-ar plia pe ceea ce anterior considera drept caducitate. În acest sens, L. Pop, I.-F. Popa, S.I. Vidu, *Curs de drept civil. Obligațiile*, Editura Universul Juridic, București, 2015, p. 259. A se vedea și, Ș. Diaconescu, *Cauza actului civil, între tradiție și (in?)utilitate*, în D.A. Popescu (ed.), *In Honorem Dan Chirică. Între dogmatica dreptului și rațiunea practică*, Editura Hamangiu, București, 2018, p. 288. În contrast cu aceste opinii, a se vedea, P. Vasilescu, *Drept civil. Obligații*, ed. a 2-

Din cele prezentate până în acest punct, ar părea că nu avem un temei în baza căruia să putem considera contractul de licență ca fiind încetat de drept la momentul la care a intervenit expirarea brevetului. Această concluzie ar înfrânge totuși spiritul de echitate, dat fiind că, din punctul nostru de vedere, licențiatul nu ar mai avea temei pentru una dintre obligațiile principale, respectiv aceea de a plăti redevențele în perioada ulterioară căderii invenției în domeniul public – cu titlu excepțional, rațiune pentru o astfel de plată ar exista, dacă părțile au convenit eșalonarea redevențelor (raportat la o sumă globală) pentru un interval mai mare de timp. Din punct de vedere economic, părțile ar putea conveni astfel cu scopul de a facilita integrarea tehnologiei în procesul licențiatului care, de altfel, s-ar putea să nu obțină *ab initio* sume substanțiale din comercializarea produsului încorporând invenția brevetată. Totuși, în acest caz, dacă identificăm un temei pentru încetarea contractului în caz de expirare a brevetului, clauza privind plata prețului în această modalitate eșalonată va supraviețui.

Un ultim aspect asupra căruia ne îndreptăm atenția vizează reglementarea din art. 1819 C. civ.³⁴ Drepturile și obligațiile decurgând din încheierea contractului de locațiune se sting cu efecte *ex nunc*, urmare a intervenirii unui eveniment prin care locatorul nu mai are calitatea necesară pentru a asigura fundamentul drepturilor acordate locatarului. În literatura de specialitate au fost incluse în categoria cauzelor care determină încetarea de drept a contractului în baza art. 1819 C. civ. „ (...) când titlul proprietarului (locator) este anulat ori rezolvit, sau dacă acesta este evins printr-o acțiune în revendicare, ori dacă *titlul locatorului principal s-a desfășurat prin expirarea termenului prevăzut în contract și nu mai poate asigura sublocatarului (...) folosința bunului* (s.n. – R.S.)”³⁵.

a rev., Editura Hamangiu, București, 2017, pp. 530-531, autorul indicând faptul că soluția desființării de drept a contractului produce efecte retroactive „ (...) *presupunând că actul nu a existat niciodată*”. De principiu, atunci când avem în vedere caducitatea, se reține că aceasta produce efecte *ex nunc*, *Idem*, p. 434; A se vedea și, F.-A. Baias, E. Chelaru, R. Constantinovici, I. Macovei (coord.), *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, ed. a 2-a, Editura C.H. Beck, București, 2014, p. 1663. Și dacă am admite că există o unitate între cele două – desființare de drept a contractului în baza art. 1557 C. civ. și caducitate –, reiterăm faptul că nu ne aflăm într-o ipoteză de imposibilitate fortuită de executare a obligațiilor de către licențiator atunci când invenția cade în domeniul public ca urmare a expirării efectelor brevetului.

³⁴ Art. 1819 C. civ. stabilește „ (1) Desființarea dreptului care permitea locatorului să asigure folosința bunului închiriat determină încetarea de drept a contractului de locațiune. (2) Cu toate acestea, locațiunea va continua să producă efecte și după desființarea titlului locatorului pe durata stipulată de părți, fără a se depăși un an de la data desființării titlului locatorului, însă numai dacă locatarul a fost de bună-credință la încheierea locațiunii”.

³⁵ În acest sens, F. Deak, L. Mihai, R. Popescu, *Tratat de drept civil. Contracte speciale, Volumul II Locațiunea. Închirierea locuinței. Arendarea. Mandatul*, Editura Universul

Desființarea titlului locatorului nu are, așadar, întotdeauna efect retroactiv, cel puțin dacă ne raportăm la ultima ipoteză subliniată.

Admitem că interpretarea poate să pară forțată, însă vedem un punct de convergență între ultima situație evidențiată și expirarea brevetului, ambele vizând expirarea duratei titlului în baza căruia s-a încheiat contractul. Ajungerea la termen a contractului de locațiune principal conduce la imposibilitatea locatarului (devenit locator) de a mai asigura sublocatarului folosința bunului, posterior acestui moment. Translând, odată cu expirarea brevetului și căderea invenției în domeniul public, este fără putință de tăgadă faptul că licențiatorul nu își mai poate îndeplini obligațiile care decurg din contractul de licență. Practic, acesta nu mai are calitatea necesară pentru a fundamenta dreptul de exploatare al licențiatului (sau, eventual, de a asigura exclusivitatea în raport de coordonatele contractuale).

Opinăm, din acest punct de vedere, în sensul reținerii art. 1819 C. civ. drept temei pentru soluția încetării de drept a contractului de licență, odată cu expirarea duratei titlului de protecție. Totuși, nu credem că poate fi reținută soluția alin. (2) a art. 1819 C. civ., și nici nu pot fi cerute despăgubiri de către licențiat de la licențiator pentru survenirea evenimentului. Susținem aceasta dat fiind că, odată cu împlinirea duratei pentru care s-a acordat titlul de protecție, invenția cade în domeniul public, deci brevetul nu revine unei alte persoane, în calitate de titular. În plus, licențiatul cunoștea încă de la încheierea contractului momentul la care brevetul urma să expire³⁶.

Concluzii

În urma demersului am identificat, primordial, efectele pe care le produce expirarea brevetului de invenție atât prin prisma invenției în sine, cât și prin prisma statutului părților contractului de licență și al terților. Astfel, invenția brevetată pierde statutul de bun. Odată cu stingerea drepturilor în conținut patrimonial, nici licențiatorul nu își mai poate îndeplini obligațiile față de licențiat, iar licențiatul nu mai are un temei juridic valabil pentru a plăti redevențele (dacă ar fi datorate pentru exploatarea ulterioară căderii invenției în domeniul public). Din perspectiva terților, aceștia nu mai sunt condiționați de obținerea consimțământului titularului pentru a realiza acte de exploatare a invenției.

În lumina consecințelor pe care le antrenează expirarea brevetului și dată fiind poziția doctrinei – de a susține încetarea de drept a contractului de licență

Juridic, București, 2021, p. 105; R. Dincă, *Contracte civile speciale în noul Cod civil. Note de curs*, Editura Universul Juridic, București, 2013, pp. 197-198.

³⁶ Reiterăm faptul că premisa a fost aceea a încheierii contractului de licență cu privire la o invenție pentru care s-a obținut brevetul.

încheiat pe durată nedeterminată, în cazul producerii acestui eveniment –, ne-am îndreptat atenția asupra temeiului unei astfel de soluții, toate acestea în considerarea postulării unui principiu al legalității cauzelor de încetare a efectelor contractelor. Am eliminat treptat posibilitatea de a susține: nevaliditatea contractului pe temeiul expirării brevetului, imposibilitatea fortuită de executare, caducitatea. În cele din urmă ne-am oprit asupra posibilității de a reține drept aplicabil art. 1819 C. civ., aflându-ne într-o situație similară cu cea a desființării titlului constitutorului.

Soluția propusă, în cele din urmă, departe de a fi în substanță una perfectă, invită mai degrabă la reflecție asupra unei posibile justificări în ceea ce privește temeiul încetării contractului de licență (dacă admitem că încetează) în ipoteza expirării duratei pentru care a fost acordat titlul de protecție a invenției.

Referințe

- Azéma J., Galloux J.-C., *Droit de la propriété industrielle*, ed. a 8-a, Dalloz, Paris, 2017
- Baias F.-A., Chelaru E., Constantinovici R., Macovei I. (coord.), *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, ed. a 2-a, Editura C.H. Beck, București, 2014
- Balan M.N., *Drept constituțional și instituții politice. Vol. I. Teoria generală a statului și a constituției. Constituția română în context european*, Editura Hamangiu, București, 2015
- Basire Y., *JurisClasseur Brevets, Fascicule 4740: Licence de brevet – Formation du contrat. Conclusion du contrat*, LexisNexis, ultima actualizare 26 februarie 2018
- Boroi G., Anghelescu C., *Curs de drept civil. Partea generală*, ed. a 2-a, rev. și ad., Editura Hamangiu, București, 2012
- Bosco D., *La sanction des conditions de formation du contrat*, în Batteur A., *Droit civil. Des obligations*, Les Annales du Droit 2017, Dalloz, Paris, 2016
- Burst J.-J., Basire Y., *JurisClasseur Brevets, Fascicule 4741: Licence de Brevets*, LexisNexis, ultima actualizare 2 martie 2020
- Craiovan I., *Tratat de teoria generală a dreptului*, ed. a 2-a rev. și ad., Editura Universul Juridic, București, 2009
- Deak F., Mihai L., Popescu R., *Tratat de drept civil. Contracte speciale, Volumul II Locațiunea. Închirierea locuinței. Arendarea. Mandatul*, Editura Universul Juridic, București, 2021
- Diaconescu Ș., *Cauza actului civil, între tradiție și (in?)utilitate*, în Popescu D.A. (ed.), *In Honorem Dan Chirică. Între dogmatica dreptului și rațiunea practică*, Editura Hamangiu, București, 2018
- Diaconiță V., *Executarea silită în natură a obligațiilor contractuale în sistemul Codului civil român*, Editura Universul Juridic, București, 2017
- Dincă R., *Contracte civile speciale în noul Cod civil. Note de curs*, Editura Universul Juridic, București, 2013
- Dincă R., *Protecția secretului comercial în dreptul privat*, Editura Universul Juridic, București, 2009
- Dincă R., *Natura juridică a drepturilor de proprietate intelectuală*, Revista Română de Drept Privat, nr. 3/2007
- N.R. Dominte, *Dreptul proprietății intelectuale*, Editura Solomon, București, 2021

- Ilie G.-A., *Riscurile în contracte de la vechiul la noul Cod civil*, Editura Universul Juridic, București, 2012
- Jafferali R., *Le droit commun des contrats*, Bruylant, Bruxelles, 2016
- Macovei I., *Tratat de drept al comerțului internațional*, Editura Universul Juridic, București, 2014
- Macovei I., *Tratat de drept al proprietății intelectuale*, Editura C.H. Beck, București, 2010
- Mărculescu-Michinici M.I., Dunea M., *Drept penal. Partea generală, Curs teoretic în domeniul licenței (I)*, Editura Hamangiu, București, 2017
- Passa J., *Droit de la propriété industrielle*, Tome 2, L.G.D.J., Paris, 2013
- Pop L., Popa I.-F., Vidu S.I., *Curs de drept civil. Obligațiile*, Editura Universul Juridic, București, 2015
- Predescu I., Safta M., *Principiul securității juridice, fundament al statului de drept. Repere jurisprudențiale*, Buletinul Curții Constituționale, Semestrul I, 2009. [Online] la <https://www.ccr.ro/wp-content/uploads/2021/01/predescu.pdf>
- Speriusi-Vlad A., *Teoria impreviziunii în domeniul invențiilor*, Dreptul, Nr. 3/2020
- Speriusi-Vlad A., *Obiectul tranzacțiilor din domeniul proprietății intelectuale: Creațiile intelectuale sau drepturile asupra acestora?*, în Bercea L. (editor), *Contractele nenumite în afaceri*, Editura Universul Juridic, București, 2017
- Stoica V., *Noțiunea de bun incorporeal în dreptul civil român*, Revista Română de Drept Privat, Nr. 3/2017
- Stoica V., *Înțelesul noțiunilor de rezoluțiune și reziliere în Codul civil român*, Revista Română de Drept Privat, Nr. 4/2013
- Streteanu F., Nițu D., *Drept penal. Partea generală*, Vol. I, Editura Universul Juridic, București, 2014
- Terré F., Simler P., Lequette Y., Chénéde F., *Droit civil. Les obligations*, Editura Dalloz, Paris, 2019
- Ungureanu C.T., Toader I.-A., *Drept civil. Partea generală. Persoanele*, ed. a 4-a rev. și ad., Editura Hamangiu, București, 2019
- Vasilescu P., *Drept civil. Obligații*, ed. a 2-a rev., Editura Hamangiu, București, 2017